

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

4-son (5-jild)
2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Maxmudov Mansurjon Abdug'opporovich

TARIXIY ASARLAR VA ULARNI O'RGANISH: MILLIY ZIYOLILAR TOMONIDAN

OLIB BORILGAN TADQIQOTLAR 12-17

Qurbonov Xurshid Raupovich

O'ZBEKISTONDAN JANUBIY URALGA SAFARBAR QILINGAN

"MEHNAT ARMIYACHILARI" VA ULARNING TA'MINOTI 18-22

Salayev Fazliddin Shamsiddin o'g'li

O'ZBEKISTONDA DEMOGRAFIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA SHAKLLANISHI 23-28

Abbasov Behzod Baxtiyorovich

FARG'ONA OBLASTIDA TASHKIL QILINGAN XO'JALIKLARDA IJTIMOIIY
MUAMMOLAR VA KO'CHIRILGAN AHOLINING YANGI SHAROITGA MOSLASHISHI

(1946-1965)..... 29-35

Mirzaliyev Ulug'bek, Klichev Ulug'bek

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY ARXIVLAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISH

BORASIDAGI ISHLAR VA ISLOHOTLAR 36-39

Tursunova Gavhar Begmuradovna

ROSSIYA IMPERIYASINING SIRDARYO VILOYATIDA OLIB BORGAN

MA'MURIY-SIYOSIY BOSHQARUV TIZIMI

(XIX ASRNING IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARI) 40-50

Vaxobov Doston Abdumannob o'g'li

IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA MAKTAB, TIBBIYOT VA SOG'LIQNI SAQLASH

XODIMLARINING G'ALABAGA QO'SHGAN HISSASI 51-54

Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi

O'ZBEKISTONDA MAKTAB TA'LIMINI ISLOH QILINISHI VA UNDAGI O'ZGARISHLAR

(1991-2024 yy)..... 55-59

Maxmudov Umrbek Baxtiyorovich

QUYI SIRDARYOBO'YI HUDUDLARIDA OLIB BORILGAN ARXEOLOGIK

TADQIQOTLAR VA ULARNING NATIJALARI 60-64

Yo'ldosheva Gulbahor Nuriddinovna

MUSTAQILLIK YILLARIDA O'RTA UMUMTA'LIM MAKTEBLARINING

AHVOLI VA MODDIY – TEXNIKA BAZASINING MUSTAHKAMLANISHI

(QASHQADARYO VA SURXONDARYO VILOYATLARI MISOLIDA)..... 65-69

Mardiyeva Guzal Karimovna

XOTIN-QIZLARNING 1950-1980-YILLARDA SAMARQAND VILOYATI

ILM-FAN SOHASINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNINI 70-75

Narziyev Rustambek Xaydarovich

HARAKATLAR STRATEGIYASIDA NOGIRONLIGI BOR YOSHLAR UCHUN

YARATILGAN IMKONIYATLAR 76-80

<i>Abdullayev Ilhomjon Ikromjonovich</i> XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA NAMANGAN SHAHRINING IJTIMOIY-IQTISODIY HAYOTI	81-87
<i>Sodiqova Maxbubaxon Raxmonaliyevna</i> O'ZBEKISTONNING MILLIY HUNARMANDCHILIGI RIVOJIDA IPAKCHILIKNING O'RNI	88-92
<i>G'ulomjon Jumanazarovich Axmedov</i> O'ZBEKISTON TARIXIDA KONCHILIK ISHI VA METALLURGIYA RIVOJLANISHI	93-99

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Abdullayev Zafarbek Safibullayevich</i> BARQARORLIK REYTINGI ORQALI FISKAL INTIZOM VA BIZNES MUHITINI RAG'BATLANTIRISHNING O'ZBEKISTON TAJRIBASI	100-116
<i>Юлдашева Надира Викторовна</i> «ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ЗАКУПКИ ПОД КОНТРОЛЕМ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УЗБЕКСКОЙ МОДЕЛИ МОНИТОРИНГА».....	117-123
<i>Maxsudov Sherzod Solijonovich</i> ERKIN IQTISODIY ZONALARDA INVESTITSIYA JOZIBADORLIGINI OSHIRISH	124-128
<i>Xaitov Oxunjon Nomoz o'g'li</i> TURISTIK VA REKREATSION KLASTERNING MUVAFFAQIYATLI FAOLIYAT YURITISH TAMOYILLARINI TIZIMLASHTIRISH	129-135
<i>Xadimova Aziza Abdufattoyevna</i> SAMARQAND VILOYATINING DEMOGRAFIK O'ZGARISHLARI VA IQTISODIY RIVOJLANISHI.....	136-145
<i>Tashpulatov Giyos Toxirovich</i> XORIJYI BAHOLOVCHI TASHKILOTLAR REYTINGI VA RENKINGINI BAHOLASHDA KOMPLEKS YONDASHUVNING QO'LLANILISHI TAHLILI (ROSSIYADAGI BAHOLOVCHI TASHKILOTLAR MISOLIDA)	146-159
<i>Ulug'muradova Nodira Berdimuradovna</i> O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA INSON KAPITALINING TA'SIRI	160-164
<i>Tursunxodjayeva Shirin Zafar qizi</i> “QUTIDA RO'YXATGA OLISH” (SHELF-REGISTRATION) AMALIYOTINI JORIY ETISH	165-169

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Komilov Ro'zi Rabiyeovich</i> OILA BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA MODDIY VA MA'NAVIY OMILLARNING FALSAFIY TAHLILI	170-172
<i>Хакимов Эркин</i> ЗНАНИЕ ЛОГИКИ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ МЫШЛЕНИЯ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ	173-180
<i>Usmonova Laylo Raxmatullayevna</i> SHARQ FALSAFASIDA INSON MUAMMOSI.....	181-185
<i>Karimov Yo'ldosh Ergashevich</i> TARIXNI SOXTALASHTIRISHNING TARIXIY TAFAKKURGA TA'SIRI MASALALARI	186-191

<i>Azzamxodjaeva Shaxnoza Saiddmatmabovna</i> О ЦЕЛИ И СОДЕРЖАНИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЖИЗНИ, ДУХОВНОМ СОВЕРШЕНСТВЕ (ПО ПРОИЗВЕДЕНИЯМ АЛИШЕРА НАВАИ).....	192-195
<i>Rustamov Ramz Rizoqulovich</i> ZAMONAVIY IQTISODIY TARG'IBOT VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	197-204
<i>Evatov Salimjon</i> MARKAZIY OSIYODA TASAVVUFY TAFAKKUR RIVOJI: IX-XII ASRLAR MEROSI	205-209
<i>Turobov Yorqinjon Yoqub o'g'li</i> ISLOM TA'LIMOTIDA SIYOSAT VA HOKIMIYAT FALSAFASI	210-213
<i>Toshpulatov Odil Nodirovich</i> IJTIMOIY MUNOSABATLARDA AMORALIZM VA IMMORALIZMNI OLDINI OLISHDA MAVJUD ME'YORLARNING AHAMIYATI	214-217
<i>Kunisheva Nadira Julanovna</i> "IJTIMOIY BAG'RIKENGLIK" TUSHUNCHASINI TADQIQ ETISHNING ILMIY-NAZARIY MASALALARI	218-223
<i>Eshpulatov Inoyat</i> FAXRIDDIN ROZIY YASHAGAN DAVR: IJTIMOIY-SIYOSIY VAZIYAT VA MA'NAVIY MUHIT	224-231
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Nuniyazova Shaxlo Ulugbekovna</i> O'ZBEK ONOMASTIKASIDA GIDRONIMLARNING LINGVOMADANIY SHAKLLANISHI	232-236
<i>Алиева Эльвина Аметовна</i> ЛЕКСИЧЕСКИЙ И ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧЕСКИЙ ПОВТОРЫ С РАСПРОСТРАНЕНИЕМ В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ОЧЕРКАХ М. ЦВЕТАЕВОЙ	237-243
<i>Usmanova Sevara</i> INGLIZ VA O'ZBEK TARIXIY ROMANLARIDA TARIXIY HAQIQAT VA BADIY TO'QIMA.....	244-251
<i>Ochilov Ulug'bek Sayfulloyevich</i> MAGIK REALIZMNING MADANIYAT VA ADABIYOTGA TA'SIRI	252-260
<i>Daminova Rahima Malikovna</i> ATOYI SHE'RIYATINING BADIY LATOFATI.....	261-266
<i>Yusupov Asror</i> PUBLITSISTIK MATNLARDA UCHROVCHI LINGVOKULTUROLOGIK BIRLIKLAR TARJIMASIGA LEKSIKOGRAFIK YONDASHUV	267-271
<i>Ruziyeva Nasiba Kenjayevna</i> VLADIMIR GEORGEVICH GAKNING TARJIMA MASALALARIGA DOIR TADQIQOTLARI	272-276
<i>Batirkhanova Madina Oybekovna</i> COMPONENT ANALYSIS OF SOMATIC PHRASEOLOGISMS IN ENGLISH FICTION.....	277-281
<i>Sirojiddinova Shakhribonu</i> THE FORMATION OF MYTHOLOGY AND THE INFLUENCING FACTORS.....	282-285

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Xodjiev Yunus Muxitdinovich

DAVLAT XIZMATLARI VA FUQAROLIK-HUQUQIY XIZMATLAR
TUSHUNCHASI HAMDA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 286-292

Wang Cong

RESEARCH ON LEGAL ISSUES OF PERSONAL INFORMATION PROTECTION 293-300

Лу Адук

К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ И КЛАССИФИКАЦИИ ВИДОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 301-310

Abdurashidova Zarina Turg'un qizi

FUQAROSIZLIKKA QARSHI MUROSASIZLIK: HUQUQIY CHORALARNING
NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI 311-315

Axmatov Olimjon Odilovich

“KRIPTO-AKTIVLAR VA VALYUTA QIMMATLIKLARINI QONUNGA XILOF
RAVISHDA Olish, O'TKAZISH VA AYIRBOSHLASH: IQTISODIY, HUQUQIY
XAVF-XATARLAR VA ULARNING OLDINI Olishda SUN'IY INTELLEKTNING
O'RNI” 316-322

Xatamov To'liqin Tojiddinovich

KUCHLI TA'SIR QILUVCHI VA GIYOHVANDLIK VOSITALARINI YANGI
TURLARINI NOQONUNIY MUOMALASI BILAN BOG'LIQ JINOYATLARNING
NAZARIY-HUQUQIY TAHLILI 323-329

Kuchimova Shaxlo

VORISLIK HUQUQIDA MEROS MAJBURIYATI 330-337

O'rinova Dilshoda Adhamovna

OILAVIY ZO'RAVONLIK JINOYATINING KRIMINOLOGIK TAVSIFI
HAMDA USHBU TURDAGI JINOYATLARDAGI AYOLLAR JABRLANISHINI
OLDINI Olish BO'YICHA FARG'ONA TAJRIBASI 338-347

Geng Zhimin

RESEARCH ON THE INDEPENDENCE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT..... 348-351

Xidirov Mexroj Qilich o'g'li

ELEKTRON TO'LOV VOSITALARI ORQALI SODIR ETILADIGAN FIRIBGARLIK
JINOYATLARINING SABABLARI, ULARNING SODIR ETILISHIGA IMKON
BERUVCHI OMILLAR 352-357

Тулаганов Элмурод

ВОПРОСЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ
ТРАНСФОРМАЦИИ 358-367

Bozorboyev Farruh, Boboxonov Akromxon

DASTLABKI TERGOV BOSQICHIDA PROTSESSUAL HARAKATLARNI
SODDALASHTIRISH: XOLIS INSTITUTI 368-374

Abbosov Mirsulton Mirsharof o'g'li

JINOYAT QONUNCHILIGIDA SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI VA UNING
IJTIMOIY XAVFLILIGI 375-382

<i>Mamatov Islom Qosim o'g'li</i> DAVLAT XARIDLARI BILAN BOG'LIQ JINOYATLARNI FOSH ETISH USULLARI, AMALIYOTDAGI MUAMMOLAR VA TAKLIFLAR	383-392
<i>Kamilov Oybek</i> O'ZBEKISTONNING MIGRATSIYA SOHASIDA MINTAQAVIY TASHKILOTLAR VA XORIJIY DAVLATLAR BILAN HAMKORLIGINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI	393-402
<i>Абборова Камола Саидмухторовна</i> ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО КОММЕРЧЕСКОГО АРБИТРАЖА НА ИНВЕСТИЦИОННЫЙ КЛИМАТ УЗБЕКИСТАНА: ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	403-410
<i>Ne'matova Muborak Odiljonovna</i> RAQAMLI FUQAROLIKNING MOHIYATI VA UNI SHAKLLANTIRISHGA OID DOLZARB MUAMMOLAR (O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	411-418
<i>Jabbarova Yulduz Ibrohim qizi</i> "HUQUQNI QO'LLASH AMALIYOTIGA SUN'IY INTELEKTNI INTEGRATSIYA QILISHNING AXLOQIY VA HUQUQIY MASALALARI"	419-427
<i>Agzamova Qizlarxon Baxtiyorovna</i> INSOFLI EGALLOVCHINING HUQUQIY MAQOMIGA OID AYRIM MASALALAR	428-432
<i>Shomirzayev Saxodulla, Sherkulov Azamat</i> VALYUTA QIMMATLIKLARINI BOJXONA CHEGARASIDAN OLIB O'TISH BILAN BOG'LIQ HUQUQBUZARLIKLARNI ANIQLASH VA JAVOBGARLIK ASOSLARI	433-441
<i>Jumanazarov Faxriddin Erkinovich</i> KONTRAFKAT MAHSULOTLAR KONTRABANDASI NATIJASIDA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI BUZILISHINING NAZARIY-HUQUQIY JIHATLARI	442-448
<i>Ergashev Sharifjon Shuhrat o'g'li</i> YASHIRIN IQTISODIYOTNING JAMIYAT IJTIMOY-IQTISODIY FAOLIYATIGA TA'SIRI VA UNGA QARSHI KURASHISHDA BOJXONA AUDITINING O'RNI	449-457
<i>Mansurov Arslon Askarovich</i> "IJTIMOIY DAVLAT" TAMOYILINING YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDAGI HUQUQIY MAQOMI VA XALQARO TAJRIBA BILAN TAQQOSLAMA TAHLILI	458-463

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich</i> "JISMONIY MADANIYAT NAZARIYASI VA METODIKASI" FANIDAN NAZARIY MASHG'ULOTLARNI O'TKAZISH METODIKASI	464-470
<i>Yusubjanova Musharraf Tursunali qizi</i> EHTIMOLLAR NAZARIYASI VA MATEMATIK STATISTIKANI UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA O'QITISH: XORIJIY TAJRIBA VA ILMIY YONDASHUVLAR	471-475
<i>Fayzullayeva Gulchexra, Kurbonova Gulmira</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KOLLABORATIV O'QUV MUHITINI LOYIHALASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH: INNOVATSION YONDASHUVLAR VA ISTIQBOLLAR	476-481

<i>Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich</i> ILMIY-TADQIQOTCHILIK KOMPETENTLIGINING MAZMUNI VA TARKIBIY TUZILISHI.....	482-485
<i>Mirsanova Moxira Xusniddin qizi</i> FANTASTIK IFODA SHAKLLARI VA UNING BADIYYATI	486-491
<i>Tursinova Zoxida Sharabidinovna</i> TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA MAKTAB O'QITUVCHILARNING PEDAGOGIK MAHORATINI BAHOLASH MEKANIZMLARINING TAKOMILLASHUVIDA TA'LIM MENEJMENTINING O'RNI	492-496
<i>Раббимова Нодира Таштемировна</i> ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ИНФЕКЦИОННЫХ БОЛЕЗНЕЙ В ВУЗЕ	497-501

Received: 16 March 2025

Accepted: 5 April 2025

Published: 15 April 2025

Article / Original Paper

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF DOMESTIC VIOLENCE CRIMES AND PREVENTION OF WOMEN'S VICTIMIZATION: THE FERGANA EXPERIENCE

Orinova Dilshoda Adhamovna

Deputy Head of the Crime Prevention Department,
Public Safety Service, Internal Affairs Department of Fergana Region

Abstract. This article provides a criminological characterization of domestic violence crimes, explores the national and international legal foundations for combating domestic violence, analyzes the causes and specific features of such crimes, and compares male-perpetrated domestic violence with other crimes involving bodily injuries. Based on the findings, conclusions are presented, and statistical data on preventive measures implemented in Fergana region are highlighted.

Keywords: violence, male (female) abuser, victim of violence, domestic (household) violence, domestic violence, protection order, criminological characteristics, criminal center, neighborhood control, psychological diagnosis, correction program.

OILAVIY ZO'RAVONLIK JINOYATINING KRIMINOLOGIK TAVSIFI HAMDA USHBU TURDAGI JINOYATLARDAGI AYOLLAR JABRLANISHINI OLDINI OLISH BO'YICHA FARG'ONA TAJRIBASI

O'rinova Dilshoda Adhamovna

Farg'ona viloyati IIB Jamoat xavfsizligi xizmati
Huquqbuzarliklar profilaktikasi boshqarmasi boshlig'i o'rinbosari

Annotatsiya. Ushbu maqolada oilaviy zo'ravonlik jinoyatining kriminologik tavsifi, oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashishga oid milliy va xalqaro-huquqiy asoslari, oilaviy zo'ravonlikning sodir etilishi sabablari, o'ziga xos xususiyatlari, erkaklar sodir etgan oilaviy zo'ravonlikning boshqa tan jarohati bilan bog'liq jinoyatlardan farqlari qiyosiy tahlil qilingan va olingan natijalarga tayangan holda xulosalar taqdim qilingan, shuningdek hozirda Farg'ona viloyati misolida ushbu turdagi jinoyatlarning oldini olish borasida hamkorlikda amalga oshirilayotgan ishlar statistik ko'rsatkichlar bilan yoritilgan.

Kalit so'zlar: zo'ravonlik, erkak (ayol) zo'ravon, zo'ravonlik jabrlanuvchisi, oilaviy (maishiy) zo'ravonlik, oilaviy zo'ravonlik, himoya orderi, kriminologik xususiyatlari, kriminal markaz, qo'shni nazorati, psixologik tashxis, tuzatish dasturi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I4Y2025N53>

Bugungi kunda dunyo hamjamiyatida oilaning barqarorligini ta'minlash har bir mamlakat genofondini rivojlantirishning asosiy omili sanaladi. Oiladagi muhit ko'p jihatdan unda tug'ilib, voyaga yetgan potensial "kelajak egalari"ni tayyorlashga zamin hozirlaydi. Biroq, oila instituti obyektiv va subyektiv omillar tufayli oxirgi yillarda biroz tanazzulga yuz tutmoqda.

BMTning 1989-yil 20-noyabrdagi Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasiga muvofiq "bolalarga nisbatan amalga oshiriladigan har qanday harakat (harakatsizlik) birinchi navbatda, uning manfaatlarini himoya qilishga qaratilmog'i lozim"ligi alohida qayd etilgan [1]. BMT

ma'lumotlariga ko'ra, oila doirasida jinoyatlar sodir etilishining asosiy sabablardan biri mazkur muhitda, ya'ni oilada, qarindoshlar toifasiga kiruvchi shaxslarning o'zaro nazorat qilinishi yetarlicha emasligi, oilalar va uning a'zolari ijtimoiy-iqtisodiy huquqlari va qonuniy manfaatlari lozim darajada muhofaza qilinmayotganligi, oilada zo'ravonlik bilan bog'liq jinoyatlar sodir etilganda jinoyatchi shaxsiga oid ma'lumotlar latentligi darajasining yuqoriligi [1] ushbu mavzuni atroflicha o'rganib, tizimli tadbirlar belgilash dolzarbligini ko'rsatadi.

Mamlakatimizda oila institutining ko'p asrlik tarixga egaligi, uning jamiyatning asosiy bo'g'ini hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo'lish huquqiga ega ekanligidan kelib chiqib, O'zbekiston Respublikasida oiladagi zo'ravonliklarning oldini olishda jinoyat-huquqiy vositalarni qo'llash samaradorligini oshirish, oiladagi zo'ravonlikning profilaktikasida fuqarolik, ijtimoiy-iqtisodiy hamda mulkiy huquqlarni ta'minlash borasidagi muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etishning nazariy va amaliy asoslarini ishlab chiqish naqadar dolzarb vazifa ekanligi ayon bo'ladi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning tub mohiyatida inson va uning manfaatlari ustuvor vazifa hisoblanadi. Ko'zlangan maqsadga erishishda hayotimizning ajralmas qismi bo'lgan oilaning o'rne beqiyosdir.

Jamiyatda har qanday illatga qarshi kurashishni oiladan boshlasakka uni ildizi bilan quritish mumkin. Zero, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 76-moddasida: "Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda u jamiyat va davlat muhofazasidadir" [6] deb belgilab qo'yilgan. Shuningdek, 26-modda: "Insonning sha'ni va qadr-qimmatini daxlsizdir. Hech narsa ularni kamsitish uchun asos bo'lishi mumkin emas. Hech kim qiynoqqa solinishi, zo'ravonlikka, boshqa shafqatsiz, g'ayriinsoniy yoki inson qadr-qimmatini kamsituvchi muomalaga yoxud jazoga duchor etilishi mumkin emas" [6].

Mamlakatimizda xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish borasida o'tgan 5 yil davomida 5 ta Qonun, 1 ta PQ, 2 ta Vazirlar Mahkamasi qarori hamda 1 ta IIV buyrug'i qabul qilindi: Jumladan 2019-yil 2-sentyabr – "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi 561-sonli Qonuni.

2020-yil 4-yanvar – Vazirlar Mahkamasining "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 3-sonli Qarori.

2020-yil 3-fevral – IIVning "Ichki ishlar organlari tomonidan tazyiq va zo'ravonlikdan jabrlangan xotin-qizlarga beriladigan himoya orderlarini qayd etish hamda axborot almashish bo'yicha ish yuritish to'g'risidagi yo'riqnoma"ni tasdiqlash haqidagi 51-sonli Buyrug'i.

2020-yil 5-oktyabr – "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi 640-sonli Qonun.

2023-yil 11-aprel – "Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlari ishonchli himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi 829-sonli Qonun.

2024-yil 1-fevral – "O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 248-moddasiga qo'shimchalar kiritish haqida"gi 902-sonli Qonun.

2024-yil 10-may – PQ-175, Tazyiq va zo'ravonlikdan jabrlangan shaxslarga ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishni takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida.

2024-yil 25-iyun – "Tazyiq va zo'ravonlikka uchragan xotin-qizlar va ularning voyaga yetmagan farzandlariga ijtimoiy xizmat ko'rsatishning ma'muriy reglamenti" tasdiqlandi.

2024-yil 21-oktyabr – “Oilaviy (maishiy) zo’ravnlikdan himoya qilish choralari kuchaytirilishi munosabati bilan O’zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o’zgartirishlar va qo’shimchalar kiritish to’g’risida”gi 978-sonli Qonun.

Ushbu qonun va qarorlar oilaviy zo’ravnlikka qarshi kurashishda hamda jabrlanuvchilarning huquqlarini himoya qilishda muhim huquqiy asos bo’lib xizmat qilmoqda.

Endi esa ayrim tayanch tushunchalarga to’xtalib o’tsak.

Oilaviy zo’ravnlik – shaxs (er, xotin yoki farzandlar yoxud oilaning boshqa a’zolari)ning xohish-irodasiga qarshi qasddan muayyan harakatni amalga oshirishni ifodalovchi qonunga zid jismoniy, ruhiy yoki jinsiy xususiyatdagi majburlashdan iborat harakat.

Zo’ravnlik – xotin-qizlarga nisbatan jismoniy, ruhiy, jinsiy yoki iqtisodiy ta’sir o’tkazish yoki bunday ta’sir o’tkazish choralari qo’llash bilan tahdid qilish orqali ularning hayoti, sog’lig’i, jinsiy daxlsizligi, sha’ni, qadr-qimmatini va qonun bilan himoya qilinadigan boshqa huquqlari hamda erkinliklariga tajovuz qiladigan g’ayrihuquqiy harakat (harakatsizlik).

Zo’ravnlikdan jabrlanuvchi – o’ziga nisbatan tazyiq va zo’ravnlik sodir etilishi tahdidi ostida bo’lgan yoki tazyiq va zo’ravnlik natijasida jabrlangan ayol yoki erkak jinsidagi shaxs.

Himoya orderi – tazyiq va zo’ravnlikdan jabrlanuvchiga davlat himoyasini taqdim etuvchi, xotin-qizlarga tazyiq o’tkazayotgan yoki ularga nisbatan zo’ravnlik sodir etgan shaxsga yoxud bir guruh shaxslarga nisbatan ushbu qonunda belgilangan ta’sir ko’rsatish choralari qo’llanilishiga sabab bo’ladigan hujjat.

Tuzatish dasturi – shaxsning zo’ravnlikka moyil xulq-atvorini o’zgartirishga, unga ruhiy va ijtimoiy yordam ko’rsatishga hamda ijtimoiy hayotga moslashtirishga qaratilgan tarbiyaviy ahamiyatga ega bo’lgan tadbirlar majmuasi.

Tuzatish dasturidan o’tuvchi shaxs – xotin-qizlarga nisbatan jismoniy, ruhiy, jinsiy yoki iqtisodiy zo’ravnlikni sodir etgan hamda zo’ravnlik sodir etishga moyil bo’lgan shaxs.

59²-modda. Oilaviy (maishiy) zo’ravnlik [4]

Xotiniga (eriga), sobiq xotiniga (sobiq eriga), bir ro’zg’or asosida birgalikda yashayotgan shaxsga yoki umumiy farzandga ega bo’lgan shaxsga nisbatan sodir etilgan mulk, ta’lim olish, sog’liqni saqlash va (yoki) mehnatga oid huquqni amalga oshirishga to’sqinlik qilish, mulkiga va shaxsiy ashyolariga qasddan shikast yetkazish, xuddi shuningdek ushbu shaxslar sog’lig’ining yomonlashuviga olib kelgan tarzda ularning sha’ni va qadr-qimmatini tahqirlash, ularni qo’rqitish, yaqin qarindoshlaridan ajratib qo’yish, basharti jinoyat alomatlari, shuningdek ushbu kodeksda nazarda tutilgan boshqa huquqbuzarliklar alomatlari mavjud bo’lmasa, bazaviy hisoblash miqdorining o’n baravaridan yigirma baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki o’n sutkagacha muddatga ma’muriy qamoqqa olishga sabab bo’ladi.

Xotinini (erini), sobiq xotinini (sobiq erini), bir ro’zg’or asosida birgalikda yashayotgan shaxsni yoki umumiy farzandga ega bo’lgan shaxsni do’pposlash, ushbu shaxslarga sog’liqning qisqa muddatga yomonlashuviga yoki mehnat qobiliyatining uncha uzoq bo’lmagan muddatga yo’qolishiga olib kelmagan qasddan badaniga yengil shikast yetkazish, -

bazaviy hisoblash miqdorining o’n baravaridan yigirma baravarigacha miqdorda jarima solishga yoki o’n besh sutkagacha muddatga ma’muriy qamoqqa olishga sabab bo’ladi.

2024-yilning 11 oyi davomida oilaviy zo’ravnlik sodir etgan 2 734 nafar shaxslarga nisbatan MJtKning 59²-moddasi bo’yicha ma’muriy bayonnomalar rasmiylashtirilgan.

126¹-modda. Oilaviy (maishiy) zo’ravnlik [5]

Ya'ni, Xotiniga (eriga), sobiq xotiniga (sobiq eriga), bir ro'zg'or asosida birgalikda yashayotgan shaxsga yoki umumiy farzandga ega bo'lgan shaxsga nisbatan sodir etilgan mulk, ta'lim olish, sog'liqni saqlash va (yoki) mehnatga oid huquqini amalga oshirishga to'sqinlik qilish, mol-mulkiga va shaxsiy ashyolariga qasddan shikast yetkazish, xuddi shuningdek ushbu shaxslar sog'lig'ining yomonlashuviga olib kelgan tarzda ularning sha'ni va qadr-qimmatini tahqirlash, ularni qo'rqitish, yaqin qarindoshlaridan ajratib qo'yish, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lsa, shuningdek basharti boshqa jinoyat alomatlari mavjud bo'lmasligi.

Sodir etilgan tan jarohati bilan bog'liq jinoyatlarning 27 foizi (420 ta) yoki har 4 tasidan bittasi oila-turmush doirasida sodir etilgan.

Oila-turmush doirasida:

- 189 ta maishiy (oilaviy) zo'ravonlik (JK 126¹-modda),
- 10 ta qotillik (JK 97-modda),
- 25 ta qasddan badaniga og'ir shikast yetkazish (JK 104-modda),
- 86 ta qasddan badaniga o'rta darajadagi shikast yetkazish (JK 105-modda),
- 110 ta qasddan badaniga yengil shikast yetkazish (JK 109-modda) jinoyatlari sodir etilgan.

Hududlar kesimida tahlil qilinganda eng ko'p oila-turmush doirasidagi jinoyatlar Farg'ona (64 ta), Qo'qon (42 ta), Marg'ilon (29 ta) shaharlari va Oltiariq (40 ta) tumani hissasiga to'g'ri keladi.

Oila-turmush munosabatlari doirasida sodir etilgan jinoyatlarning 6 tasi mol-mulk talashish oqibatida, 321 tasi murossasiz kelishmovchilik oqibatida va 93 tasi boshqa sabablarga ko'ra sodir etilgan.

Oila-turmush munosabatlari doirasida sodir etilgan jinoyatlarning 194 tasi eri tomonidan xotiniga, 2 tasi xotini tomonidan eriga, 23 tasi akasi yoki ukasiga va 201 tasi boshqa qarindoshiga nisbatan sodir etilgan jinoyatlarni tashkil etadi.

Mazkur jinoyatlarning 374 tasi xonadonlarda, 1 tasi yotoqxonada, 11 tasi jamoat joyida va 34 tasi boshqa joylarda sodir etilgan.

Oilaviy zo'ravonlik jinoyatining kriminologik tavsifi o'ziga xos ravishda murakkabdir. Zo'ravonlikning kriminologik tavsifi, sababi, shart-sharoitlari, tabiati, ijtimoiyligi va belgilariga oid kriminologik adabiyotlarda turlicha tushunchalar berilgan.

Bir qator ilmiy va huquqiy adabiyotlarni tahlil etish hamda umumlashtirish shuni ko'rsatmoqdaki, fandagi "zo'rlik" va "zo'ravonlik" tushunchalari bo'yicha yagona ta'rif hali ham mavjud emas.

Biroq, bir qator kriminolog olimlar o'z ta'riflarini berib o'tganlar. Zo'rlik – bu jabrlanuvchi xavfsizligiga qasddan, qonunga xilof ravishda jinoiy tajovuz qilish, uning organizmiga (organlari, to'qimalari va ularning fiziologik funksiyalari) irodasi yoki roziligisiz (yoki undan tashqari) jismoniy (energetik) yoki ruhiy (informatsion) ta'sir o'tkazish orqali jismoniy yoki ruhiy zarar yetkazishdir [8; 42].

Bizningcha, zo'ravonlik jismoniy kuch yoki qo'rqitish bilan amalga oshiriladigan jinoiy faoliyatdir. Bunda shaxsning sog'lig'i va hayotiga tahdid qilish orqali uning huquqlari va erkinliklari poymol etiladi. Mazkur holatda ta'sir etish deganda, jabrlanuvchiga uning xohishiga qarshi amalga oshiriladigan va unga aniq jismoniy yoki ruhiy azob beradigan, ya'ni zo'ravonlik hisoblanadigan ta'sir tushuniladi.

Zoʻravonlik oqibatida shaxsning badaniga ozgina ogʻriq yetkazadigan va hatto yoqimsiz his uygʻotadigan har qanday oʻzgarish ham zoʻravonlik deb atalishi mumkin. Zoʻravonlik faqat tananing daxlsizligini buzish emas, balki shaxsga nisbatan amalga oshirilgan har qanday salbiy xatti-harakatni ham oʻz ichiga oladi. Masalan, shaxs ustidan kulish, tuhmat qilish, haqorat qilish – shaxsning konstitutsiyaviy huquqlarini poymol qilish bilan birga, unga nisbatan ruhiy zoʻravonlik hisoblanadi.

Oiladagi zoʻravonlikning quyidagi turlari mavjud [10; – B. 1]:

Zoʻrlik tushunchasini jinoyat-huquqiy va kriminologik nuqtai nazardan tushunishdagi yana bir muammo – uning shakllari bilan bogʻliqdir. Maʼlumki, anʼanaviy tarzda zoʻravonlik jismoniy va ruhiy zoʻravonlik kabi shakllarga ajratiladi. Biroq, ayrim adabiyotlarda zoʻravonlik ushbu ikki shakldan tashqari, jinsiy zoʻravonlik ham alohida koʻrsatiladi.

Jinsiy zoʻravonlik – xotin-qizlarga nisbatan ularning roziligisiz shahvoniy xususiyatga ega harakatlarni sodir etish orqali jinsiy daxlsizlikka va jinsiy erkinlikka tajovuz qiladigan zoʻravonlik shakli. Shu jumladan, zoʻrlik ishlatish yoki zoʻrlik ishlatish bilan tahdid qilish yoxud ayol jinsidagi voyaga yetmagan shaxslarga nisbatan axloqsiz harakatlar sodir etish orqali uchinchi shaxs bilan jinsiy aloqa qilishga majburlash.

Jismoniy zoʻravonlik – xotin-qizlarga nisbatan ogʻirligi turlicha boʻlgan tan jarohatlari yetkazish, xavf ostida qoldirish, hayoti xavf ostida qolgan shaxsga yordam koʻrsatmaslik, zoʻravonlik xususiyatiga ega boshqa huquqbuzarliklar sodir etish. Jismoniy taʼsir oʻtkazish yoki bunday taʼsir oʻtkazishning boshqa choralarini qoʻllash bilan tahdid qilish orqali xotin-qizlarning hayoti, sogʻligʻi, erkinligi hamda qonun bilan himoya qilinadigan boshqa huquqlari va erkinliklariga tajovuz qiladigan zoʻravonlik shakli.

Zoʻravonlik – xotin-qizlarga nisbatan jismoniy, ruhiy, jinsiy yoki iqtisodiy taʼsir oʻtkazish yoki bunday taʼsir oʻtkazish choralarini qoʻllash bilan tahdid qilish orqali ularning hayoti, sogʻligʻi, jinsiy daxlsizligi, shaʼni, qadr-qimmatini va qonun bilan himoya qilinadigan boshqa huquqlari hamda erkinliklariga tajovuz qiladigan gʻayrihuquqiy harakat (harakatsizlik).

Iqtisodiy zoʻravonlik – xotin-qizlarga nisbatan turmushda, ish joylarida va boshqa jamoat joylarida amalga oshirilgan zoʻravonlik shakli boʻlib, xotin-qizlarning normal yashash va kamol topishi uchun zarur boʻlgan oziq-ovqat, uy-joy hamda boshqa sharoitlar bilan taʼminlanish huquqini, mulk huquqini, taʼlim olish hamda mehnatga oid huquqlarini amalga oshirishni cheklashga olib keladigan harakat (harakatsizlik).

Ish joyi – oʻzi bilan tuzilgan shartnomaga muvofiq mehnat majburiyatlarini amalga oshirish yoki xizmat vazifalarini bajarish uchun boʻlishi yoki borishi lozim boʻlgan, ish beruvchi tomonidan bevosita yoki bilvosita nazorat qilinadigan joy.

Ruhiy zoʻravonlik – xotin-qizlarni haqoratlash, ularga tuhmat qilish, tahdid qilish, ularning shaʼnini, qadr-qimmatini kamsitish, shuningdek ularning xohish-irodasini cheklashga qaratilgan boshqa harakatlarda ifodalanadigan zoʻravonlik shakli. Shu jumladan, reproduktiv sohada nazorat qilish, tazyiq va zoʻravonlikdan jabrlanuvchida oʻz xavfsizligi uchun xavotir uygʻotgan, oʻzini himoya qila olmaslikka olib kelgan yoki ruhiy sogʻligʻiga zarar yetkazgan harakat (harakatsizlik).

Tazyiq – sodir etilganligi uchun maʼmuriy yoki jinoiy javobgarlik nazarda tutilmagan, xotin-qizlarning shaʼni va qadr-qimmatini kamsitadigan harakat (harakatsizlik), shilqimlik, taʼqib etish.

Tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchi – o‘ziga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlik sodir etilishi tahdidi ostida bo‘lgan yoki tazyiq va zo‘ravonlik natijasida jabrlangan ayol jinsidagi shaxs.

Tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish – xotin-qizlarning hayoti, sog‘lig‘i uchun paydo bo‘lgan xavfni bartaraf etish, tezkor chora-tadbirlarni talab qiladigan hayotiy vaziyatlar yuz berganda xotin-qizlarning xavfsizligini ta‘minlash, shuningdek jabrlanuvchiga nisbatan tazyiq o‘tkazgan va zo‘ravonlik sodir etgan shaxsning takroran noqonuniy xatti-harakatlariga yo‘l qo‘ymaslik maqsadidagi iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy, tashkiliy, psixologik va boshqa turdagi kechiktirib bo‘lmaydigan tadbirlar tizimi.

Tazyiq va zo‘ravonlikning oldini olish – xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlik sodir etishga olib keladigan sabablar hamda shart-sharoitlarni aniqlash va bartaraf etishga, jamiyatda xotin-qizlarning zo‘ravonlikdan xoli bo‘lish huquqlaridan xabardorligini oshirishga qaratilgan iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy, tibbiy va boshqa chora-tadbirlar tizimi.

Ta‘qib etish – jabrlanuvchining xohish-irodasiga qarshi, uning ikki yoki undan ortiq marta qarshilik ko‘rsatganligiga yoki ogohlantirganligiga qaramay sodir etiladigan, jabrlanuvchini qidirishda, u bilan og‘zaki, telekommunikatsiya tarmoqlari vositasida, shu jumladan internet jahon axborot tarmog‘i orqali yoki boshqa usullardan foydalanish yo‘li bilan muloqotga kirishishda, uning ish, o‘qish va (yoki) yashash joyiga borishda ifodalangan hamda jabrlanuvchida o‘z xavfsizligi uchun xavotirlik uyg‘otadigan harakatlar.

Himoya orderi – tazyiq va zo‘ravonlikdan jabrlanuvchiga davlat himoyasini taqdim etuvchi, xotin-qizlarga tazyiq o‘tkazayotgan yoki ularga nisbatan zo‘ravonlik sodir etgan shaxsga yoxud bir guruh shaxslarga nisbatan ushbu qonunda belgilangan ta‘sir ko‘rsatish choralari qo‘llashga sabab bo‘ladigan hujjat.

Oilaviy zo‘ravonlik jinoyatining sodir etilish sabablari va o‘ziga xos xususiyatlari;

Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 21-dekabrda “Oilalarni mustahkamlash va xotin-qizlarning faolligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-401-sonli qarori ijrosini ta‘minlash yuzasidan viloyatda oila-turmush munosabatlari doirasida sodir etilayotgan jinoyatlarning barvaqt oldini olish bo‘yicha viloyat hokimining 2023-yil 25-dekabrda 626-01-50-sonli “Farg‘ona viloyatida “Xavfsiz oila” tamoyili asosida hamkorlikda amalga oshirilishi lozim bo‘lgan 2023-2024-yillarga mo‘ljallangan chora-tadbirlar dasturi”da belgilangan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish dolzarb vazifalardan biri etib belgilangan.

O‘tgan davr mobaynida Farg‘ona viloyati tajribasi misolida oila-turmush doirasida jinoyatlarning oldini olish bo‘yicha “Xavfsiz oila” tamoyili asosida ish tizimi yo‘lga qo‘yilib, bir qator profilaktik tadbirlar amalga oshirildi.

Mazkur dastur asosida viloyatda mavjud 1 milliondan ortiq oila toifalarga ajratilib, asosan qizil va sariq toifadagi oilalarga alohida e‘tibor qaratgan holda ish tartibi belgilandi.

Oila-turmush munosabatlari doirasidagi huquqbuzarlik yoki jinoyatni oldini olish maqsadida himoya orderi berish yo‘lga qo‘yilib, joriy yilning 12 oyi davomida 4 397 (2 293) nafar tazyiq va zo‘ravonlikka uchragan xotin-qizlarga belgilangan muddatlarga himoya orderi berilib, sodir etilishi mumkin bo‘lgan oila-turmush munosabatlari doirasidagi huquqbuzarlik va jinoyatlarning barvaqt oldini olishga erishildi.

Jumladan, Farg‘ona shahar 130(125) ta, Qo‘qon shahar 371(279) ta, Marg‘ilon shahar 103(95) ta, Quvasoy shahar 93(81) ta, Oltiariq tumani 288(127) ta, Qo‘sh tepa tumani 182(119)

ta, Beshariq tumani 194(147) ta, Kuva tumani 205(140) ta, Uchko'prik tumani 150(72) ta, O'zbekiston tumani 264(134) ta, Farg'ona tumani 154(143) ta, Bag'dod tumani 194(144) ta, Rishton tumani 228(160) ta, Dang'ara tumani 264(140) ta, Toshloq tumani 209(115) ta, Buvayda tumani 1 107(155) ta, Yozyovon tumani 125(72) ta, So'x tumani 33(24) ta, Furqat tumani 103(21) ta himoya orderlari rasmiylashtirilgan.

Himoyaga olingan ayollarning yoshi bo'yicha tahlil etilganda, 31 nafari voyaga yetmagan qizlar, 1 063 nafari 30 yoshgacha bo'lgan xotin-qizlar, hamda 3 303 nafari 31 yoshdan yuqori bo'lgan ayollar tashkil etgan.

Tazyiq va zo'ravonlik sodir etilgan joyi bo'yicha tahlil etilganda:

- 3 939 ta holatda oilada,
- 371 ta holatda ko'chada,
- 64 ta holatda jamoat joyida,
- 6 ta holatda ta'lim muassasasida,
- 17 ta holatda ish joyida sodir etilganligi aniqlangan.

Olib borilgan tadbirlar davomida berilgan himoya orderlari jabrlangan 3 052 nafar ayolni turmush o'rtog'idan, 113 nafarini kelinidan himoya qilish uchun qaynonasiga, 156 nafarini qaynonasidan himoya qilish uchun kelinlarga, hamda 1 076 nafari boshqa shaxslardan himoya qilish maqsadida berilgan.

Tazyiq va zo'ravonlikning turlari bo'yicha tahlil etilganda:

- 574 tasi jismoniy zo'ravonlik,
- 15 tasi iqtisodiy zo'ravonlik,
- 1076 tasi ruhiy zo'ravonlik,
- 2730 tasi tazyiq,
- 1 ta jinsiy zo'ravonlik,
- 1 ta ta'qib etish holatlari tashkil etgan.

Oilada nizo bartaraf etilmaganligi bois 91 ta holatda himoya orderi takroran berilgan. Himoya orderini olishdan bosh tortgan holatlar 5 tani tashkil etgan bo'lib, bosh tortgan bo'lishiga qaramasdan ushbu ayollar ham nazoratga olingan. Zo'ravonlik sodir etgan shaxslarning barchasiga jami 4 397 ta turli xil cheklovlar qo'llanilgan bo'lib, ularning 905 nafari alohida e'tibor qaratilishi lozim bo'lganligi sababli tuzatish dasturidan o'tkazilib, yakka tartibdagi profilaktik ishlar olib borilmoqda.

Viloyat bo'yicha 244 nafar himoya orderi cheklovlariga rioya qilmagan shaxslarga O'zbekiston Respublikasi MJtKning 206¹-moddasiga asosan jazolanish muqarrarlari ta'minlandi (24 tasi XQMB katta inspektorlari tomonidan aniqlangan).

Himoya orderi berilishi natijasida:

- 941 ta oila yarashtirildi,
- 3 204 ta oiladagi nizo bartaraf etildi,
- 96 ta ajrashgan oila va yillar davomida davom etib kelayotgan nizolar 156 tani tashkil etadi.

Ayollarimiz tomonidan oila-turmush doirasida himoya orderini "himoyalovchi qurol" sifatida noto'g'ri foydalanilishiga yo'l qo'ymaslik uchun holat atroflicha baholanib, shundan so'ng qat'iy qaror qabul qilinmoqda. Shu sababli 5 ta holatda himoya orderi so'rab murojaat qilgan ayollarning arizasi zo'ravonlik holati mavjud emasligi sababli rad etildi.

Viloyatda oila-turmush doirasidagi jinoyatlarni barvaqt oldini olish, oilalarda ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, nizolashayotgan va notinch oilalar bilan ishlash, hamda o'zining mehnati, farzandlar tarbiyasi bilan o'rnak bo'layotgan oilalarni namuna qilib ko'rsatish orqali tarbiyaviy-psixologik profilaktik tadbirlar samaradorligini oshirish maqsadida joriy yilning 30-aprel kuni viloyatda "Ahil oila" tarbiyaviy profilaktik tadbirlarini amalga oshirish to'g'risida"gi 39-sonli farmoyish imzolandi va huquqbuzarliklar profilaktikasi boshqarmasida yo'nalishlar bo'yicha ishchi guruh tashkil qilindi.

Farmoyish ijrosini ta'minlash maqsadida huquqbuzarliklar profilaktikasi yo'nalishida alohida toifaga kiruvchi 10 ta toifadagi jami 27 787 nafar shaxslarning ro'yxatlari yangidan shakllantirildi.

Ma'lumot uchun: Oilaviy zo'ravonlik huquqbuzarligini sodir etganlar; himoya orderi berilgan oilalar; fuqarolik sudlarida nizolashayotgan oilalar; giyohvandlar yashayotgan oilalar; spirtli ichimliklarga ruju qo'ygan shaxslar yashayotgan oilalar; G'ayriijtimoiy xulq-atvorga ega yoshlar va xotin-qizlar yashayotgan oilalar; tajovuzkor ruhiy kasallar yashayotgan oilalar; noqonuniy nikoh asosida yashayotgan oilalar; aliment bilan bog'liq muammoli munosabatdagi oilalar; majburiy uyga kiritish bilan bog'liq muammoli oilalar.

"Ahil oila" maxsus profilaktik tadbiri davomida jinoyat sodir etishga moyil bo'lgan xotin-qizlar bilan 3 340 marotaba uchrashuvlar o'tkazildi, 1 746 marotaba targ'ibot tadbirlari tashkil etildi.

Xotin-qizlar o'rtasida jinoyatlarning oldini olish maqsadida 6 005 ta oila o'rganilib, ayollarda aniqlangan 1 406 ta muammolarning 566 tasi yoki 40 foizi bartaraf etildi. Oilalarni o'rganish davomida 5 642 marotaba profilaktik suhbatlar o'tkazildi. Shuningdek, joriy yilning 12 oyi davomida viloyatda oilaviy zo'ravonlik jinoyatlarining kamayishiga o'tkazilgan profilaktik tadbirlar natijasida erishildi.

1999-yil 25-noyabr kuni BMT Bosh Assambleyasi tomonidan Xalqaro ayollarga nisbatan zo'ravonlikka barham berish kuni munosabati bilan hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 25-iyundagi "Tazyiq va zo'ravonlikka uchragan xotin-qizlarga va ularning voyaga yetmagan farzandlariga ijtimoiy xizmatlarni ko'rsatish tizimini yo'lga qo'yish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 354-son qarori ijrosini ta'minlash maqsadida joriy yilning 25-noyabrdan 10-dekabrga qadar "Zo'ravonlikka qarshi 16 kunlik" shiori ostida turkum tadbirlarni o'tkazish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi, ishchi guruh tarkibi hamda shtab tashkil etildi, chora-tadbirlar dasturi ishlab chiqildi.

25-noyabr kuni viloyat Ijtimoiy himoya milliy agentligi boshqarmasi kichik majlislar zalida "Tazyiq va zo'ravonlikka qarshi 16 kun" turkum tadbirlariga ZOOM orqali start berildi. Viloyat studiyasida tadbirni o'tkazish ishchi guruhi a'zolari Ijtimoiy himoya milliy agentligi viloyat boshqarmasi, viloyat ayollar rehabilitatsiya markazi, Oila va xotin-qizlar boshqarmasi, Adliya, prokuratura, viloyat ichki ishlar, sog'liqni saqlash, maktab va maktabgacha ta'lim boshqarmasi, nodavlat notijorat tashkilotlari vakillari, ommaviy axborot vositalari ishtirok etdilar.

Onlayn tarzda shahar va tumanlarning shu soha vakillari qatnashib, dolzarb 16 kunlik turkum tadbirlarning mazmun-mohiyati va uni o'tkazish tartibi bo'yicha kelishib olindi. Ishtirokchilarga viloyat ishchi guruhi tarkibi o'qib eshittirildi. Chora-tadbirlar rejasi tarqatildi.

16 kunlik chora-tadbirlar dasturi doirasida o'tkazilgan turkum tadbirlar 4 bosqichda amalga oshirildi:

1. Birinchi bosqich – “Soflom oila – yurt kelajagi” shiori ostida,
2. Ikkinchi bosqich – “Baxtli bolalik” shiori ostida,
3. Uchinchi bosqich – “Baxt bering ayolga, mehr bering” shiori ostida,
4. To‘rtinchi bosqich – “Zo‘ravonlikka barham berish” shiori ostida.

Barcha bosqichlarda ona va farzandlarning salomatligi, ularning ruhiy holatini yaxshilash, bolaning ruhiy va tarbiyaviy masalalariga e‘tibor qaratish, xotin-qizlarning huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish, zo‘ravonlik sodir etgan yoki zo‘ravonlikka moyilligi bo‘lgan shaxslar bilan ishlash, jamiyatda zo‘ravonlikka murosasiz munosabatni shakllantirish kabi muhim yo‘nalishlarga alohida e‘tibor qaratildi.

Jumladan, jami 2 046 marotaba tadbirlar o‘tkazilib, shundan:

- Mahallalarda – 1 017 marotaba,
- Ta‘lim muassasalarida – 806 marotaba,
- Korxona va tashkilotlarda – 223 marotaba tadbirlar tashkil etildi.

Bu tadbirlarga 85 932 nafar aholi qamrab olindi. 19 ta shahar va tumanga turkum tadbirlar doirasida jami 4 800 tadan ziyod tarqatma materiallar tarqatildi.

Tadbirlarda 134 ta ijtimoiy rolik namoyish etildi.

3 607 nafar xotin-qiz tibbiy ko‘rikdan o‘tkazildi va 2 877 nafariga tibbiy yordam ko‘rsatildi.

Bundan tashqari, 74 ta sayyor qabullar o‘tkazilib, 353 nafar xotin-qizlarning murojaatlari o‘rganildi, 289 nafarining murojaatlari ijobiy hal qilindi, qolganlariga huquqiy maslahatlar berildi. 16 kunlik turkum tadbirlarni yuqori saviyada o‘tkazish maqsadida Farg‘ona viloyatining Marg‘ilon, Quvasoy, Dang‘ara, Farg‘ona shaharlarida markaziy ko‘chalarning aholi gavjum hududlariga katta bannerlar o‘rnatildi.

Oila va xotin-qizlar boshqarmasi va Ayollarni rehabilitatsiya qilish va moslashtirish markazlariga murojaat qilgan, “Ayollar daftari”ga olingan xotin-qizlar hamda mahallalardagi notinch oilalarga murabbiylar biriktirildi. Notinch oilalarning xonadonlariga kirib borish orqali oiladagi muammolarni o‘rganish va aniqlangan muammolarni bartaraf etish choralarini ko‘rish maqsadida nizoli oilalarning farzandlari bilan ota-onasi ishtirokida hamda individual suhbatlar olib borildi. Jiddiy sababga ega bo‘lmagan oilalar bilan yarashtirish ishlari olib borildi.

Yuqoridagi ko‘rsatkichlardan kelib chiqib, oiladagi zo‘ravonlik uchun jinoiy javobgarlik muqarrarligini ta‘minlash hamda uning oldini olish yuzasidan huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarining kasbiy tayyorgarligini oshirish, “102 tezkor chaqiruv xizmati” faoliyatini takomillashtirish, jumladan, chaqiruvning alternativ variantlarini qo‘llash, xorijiy tajriba sifatida “qo‘shni nazorati” tizimini joriy etish, oilada zo‘ravonlik sodir etuvchi shaxslarning kriminologik kartotekasi va portretini shakllantirish, oiladagi faol ko‘maklashayotgan aholi vakillarini moddiy va ma‘naviy rag‘batlantirish, Bola huquqlari bo‘yicha vakilning qonuniy faoliyatiga to‘sqinlik qilganlik uchun ma‘muriy javobgarlik belgilash hamda mazkur yo‘nalishda jinoiy va boshqa sohaga oid qonunchilikni takomillashtirish yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilganligi bilan dolzarbdir.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. BMTning 1989-yil 20-noyabrdagi Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyasi – 1989-yil.
2. “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi 561-sonli O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, 3-moddasi – 2019-yil.
3. O‘zbekiston Respublikasi Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi (MJtK) – 1994 yil.

4. “Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish tizimi yanada takomillashtirilishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni – 2023-yil.
5. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – 2023-yil.
6. Niyozova S.S. “Shaxsga qarshi zo‘rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarning viktimologik nazariyasi” (Monografiya) – T: TDYuI, 2011 – B.22.
7. M.X. Rustambayev “Jinoyat huquqi: Maxsus qism” – T: TDYuI, 2006. – B.42.
8. Takhirov F. “Ayrim xorijiy mamlakatlarda jinsiy jinoyatlar uchun javobgarlik” / Mas’ul muharrir y.f.d, prof. M.H. Rustambayev, – T: TDYu, – B.95-96.
9. “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi 561-sonli O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, 3-moddasi – 2019 yil – B.1.
10. LEX.UZ

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).